

Sven Gréen:

Forsvundne kulturværdier. De gamle haver på Fanø

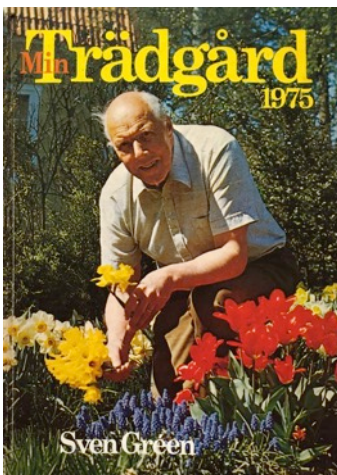
Ad omveje landede i 1989 et maskinskrevet manuskript i Sønderho Sognearkiv. Det viste sig at være en specialeopgave, som den svenske hortonomstuderende Sven Gréen havde skrevet i 1935 under sine studier ved Landbohøjskolen i København. Året før havde den 29-årige Sven haft et sommerferiejob som ekstra assistent ved *Spangsbjerg Forsøgsstation for Havebrug* i Esbjerg, hvor han havde hørt om Fanø.

Tio trädgårdar på Fanö

Herom skrev Sven Gréen mange år senere i et brev dateret i Danderyd den 1. marts 1989 til den daværende leder af Sønderho Sognearkiv, Jørgen Lind: *"Redan tidligare hade jag hört om Fanö och samhället blev min ständiga vistelseort söndagar och övrig fritid. Jeg fick underbar kontakt med byborna och snart mognade tanken på att föreviga några av de mest intressanta trädgårdarna. Under ett arbetsfyllt liv föll arbetet tidvis ur tankarna och när jag en gång besökte Sönderho i akt och mening att göra ett kortade radioprogram fann jag förändringen så pass stor att jag avstod"*. Et år efter, den 22. april 1990, døde Sven Gréen.

Efter modtagelsen af manuskriptet skrev Jørgen Lind en kort artikel i medlemsskriftet for Fanø Lokalhistoriske Forening (nr. 7, juni 1989). Men siden har der været stille om Sven Gréens arbejde, indtil tidligere arkivleder ved sognearkivet, Anker Jensen, for et års tid siden gjorde mig opmærksom på manuskriptet. Som Anker Jensen fandt også jeg Sven Gréens arbejde så interessant, at jeg nu har scannet alle grundplaner og fotos og oversat teksten til dansk i håb af, at andre kan finde interesse i og have glæde af Sven Gréens *"Tio trädgårdar på Fanö"*.

Per Hofman Hansen
25. oktober 2022

Sven Gréen (1905-1990) var svensk havespecialist. Han tog eksamen som hortonom fra Landbohøjskolen i København i 1935 og var direktør for *Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens Trädgårdsskola og Trädgård* 1945-1963. 1963-1970 var han rektor for *Trädgårdsskolan* i Norrköping. Han har skrevet adskillige bøger om haver og planteforædling, hvoraf de tre bøger *Haven som hobby*, *Krydderurter* og *Liljer* foreligger på dansk.

Johan Rohde (1856-1935): *Gammel have i Sønderho*. 1912. Olie på lærred. 47 x 54 cm.

Sven Gréen: *Ti haver i Sønderho*. 1934

Försvinnanden kulturvärden. Tio trädgårdar på Fanö

Samfærdslen, de kortere afstande skabt af forbedret kommunikation og øget tilgang til oplysning og litteratur er blandt mange andre faktorer med til at fortrænge det tidligere så almindelige særpræg, og som man endnu ikke så sjældent kan træffe ude på landet. Ikke kun husene i en landsby eller på en egn havde meget til fælles, men endnu mere haverne. Ofte fandtes en gennemgående idé i planlægningen eller i udsmykningen, som ikke fandtes andre steder.

Disse gamle haver er i de fleste egne forsvundet, men endnu findes nogle steder rester af dem. Men medens de større herregårdes og slottes anlæg findes bevarede gennem skitser og tegninger til eftertiden, forsvinder småhaverne uden at efterlade sig spor.

Når bondekulturens historie engang skal skrives, vil sådanne optegnelser sikkert savnes. Det har derfor været en opgave for *Skånska Trädgårdsföreningen* at tage initiativ til en undersøgelse af gamle haver rundt omkring i Sverige. Helt naturligt findes de oftest i de

sydsvenske landsdele. Forfatteren havde i løbet af sommeren 1934 forlagt sit arbejde til Spangsbjergs Forsøgsstation og kunne i forbindelse hermed virkeliggøre noget tilsvarende for Danmark. Vi bringer her et lille uddrag af dette arbejde hovedsageligt for at vise hvilke særpræg, som fandtes netop på dette sted. Kun gennem en omhyggelig opmåling af et større antal typiske repræsentanter for egnen, får man den rette indsigt i særpræget.

Gamle haver på Fanø

Som den yderste forpost mod Vesterhavets vrede bølger uden for Esbjerg ligger Fanø. På tyve minutter føres man af en damper dertil, men vel derude føler man sig ført tilbage til forrige århundrede. Det gælder dog ikke i så høj grad den første by, man træffer på, Nordby, på hvilken storhoteller og turisterne har sat deres umiskendelige præg, men desto mere den omkring ti kilometer syd for denne liggende by Sønderho, som er et stykke velbevaret idyl.

Strand og klit på Fanø. Sven Gréen foto 1934.

Allerede vejen, som fører derved, er ikke alt for venlig. Det er nemlig selve stranden, som tjener som landevej. På den ene side synger havet sin monotone, aldrig hvilende sang, og på den anden hvisler sandet frem over de hvide klitter.

Hvad kan da vokse i dette sand, som hele øen synes at bestå af. Ja, nærmest vandet vokser her og der salturt (kveller) (*Salicornia herbacea*), den store landindvinder, som dog ikke her kan udføre nogen mission. Længere oppe tager hjelme og marehalm overhånd, og de to græsser gør, hvad de kan for at fastholde sandet. Længere inde og i læ af klitterne træffes en temmelig rig flora af mest lave, krybende urter såsom blåmunke (*Jasione montana*), kællingetand (*Lotus corniculatus*), revling eller sortbær (*Empetrum nigrum*), smalbladet timian (*Thymus serpyllum*) m. fl.

Efter dette skulle man fristes til at tro, at alene tanken om at opsøge haver på Fanø ville være absurd, men inde i Sønderho by har hver husejer en lille have, om hvilken han kæmper en hård kamp mod vindens magt. Det gælder først og fremmest for ham at kunne fremvise så mange planter som muligt, og den besøgende forbløffes over at se, hvor meget der virkelig kan vokse, omend ind imellem noget mindre godt.

Som tegningerne i det følgende viser, er haverne store, nærmest at sammenligne med villabyers forhaver, men man må beundre den energi, hvormed kampen føres mod sol og vind, for at man kan holde liv i de planter, som engang blev plantet. Hvad der først falder i øjnene, er de vældige hække af bukketorn (*Lycium barbarum*), som findes overalt. Man forsøger til og med at beskytte hele Sønderho med et fælles læbælte mod søsiden. Påfaldende

En vældig hæk af buk.ketorn. Sven Gréen foto 1934

er endvidere, at disse hække er plantet på mere end meterhøje diger (sand blandet med tang), og at haven er forsænket i forhold til vejen udenfor. Alt dette giver et nogenlunde vel beskyttet voksested.

Husene ligger så godt som altid øst-vest med den største del af haven på sydsiden. Af specielle elementer, som altid går igen, kan nævnes flagstangen, ofte placeret i en rund græsplæne, glaskugler, som er blevet skyllet op på stranden, samt stakit og havelåger, som deler haven i flere smådele.

I det følgende gives en beskrivelse af de haver, 10 i alt, som er valgt på må og få blandt de cirka hundrede, som endnu findes tilbage. Så vidt som muligt har jeg udsøgt dem, som i en eller anden henseende viste noget særpræget, noget for pladsen karakteristiske detaljer.

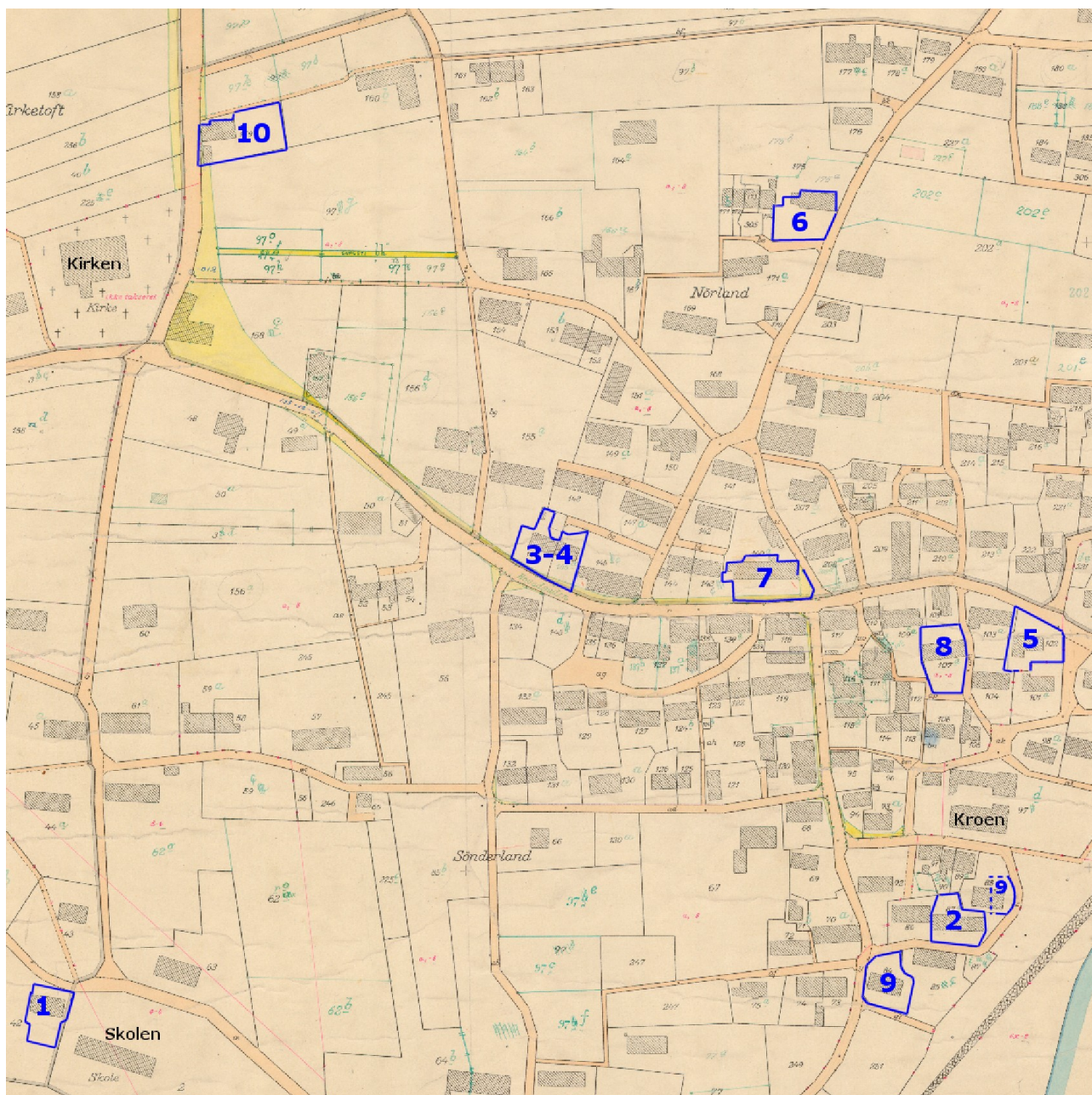
Fanø og specielt Sønderho er ingen ungdommens by, og i de lave huse møder man kun gamle mennesker. Når de en gang er borte, sælges husene til badegæster, som hverken har interesse eller tid til at opretholde den gamle havekultur, som er så særegen. Ville en større opmåling og kortlægning, ledsaget af fotografier, ikke være et udmærket redskab til at bevare disse forsøg på at trodse en ublid natur for senere slægtled?

Tv.: Sønderho set fra Kåverbjerget. Forrest i midten ses have nr. 1, Kåverhuset (Kåvervej 25) og til højre Sønderho Skole med de dengang afvalmede gavle. Th.: Kåverhuset set fra nord. Bag det ses toppen af sømærket kåveren, som væltede i en storm i oktober 1935. Sven Gréen foto 1934.

Matrikelkort fra 1930 over Sønderho med Sven Gréens ti haver indtegnet

- Have nr. 1. Kåvervej 25
- Have nr. 2. Sønder Land 16
- Have nr. 3. Landevejen 19
- Have nr. 4. Landevejen 17
- Have nr. 5. Landevejen 4
- Have nr. 6. Nord Land 26
- Have nr. 7. Gammel Byvej 5 og Nord Land 2a-2b
- Have nr. 8. Kropladsen 16
- Have nr. 9. Sønder Land 20 og Kropladsen 9
- Have nr. 10. Landevejen 43

Have nr. 1. Kåvervej 25. (Matr. nr. 42). "Kåverhuset"

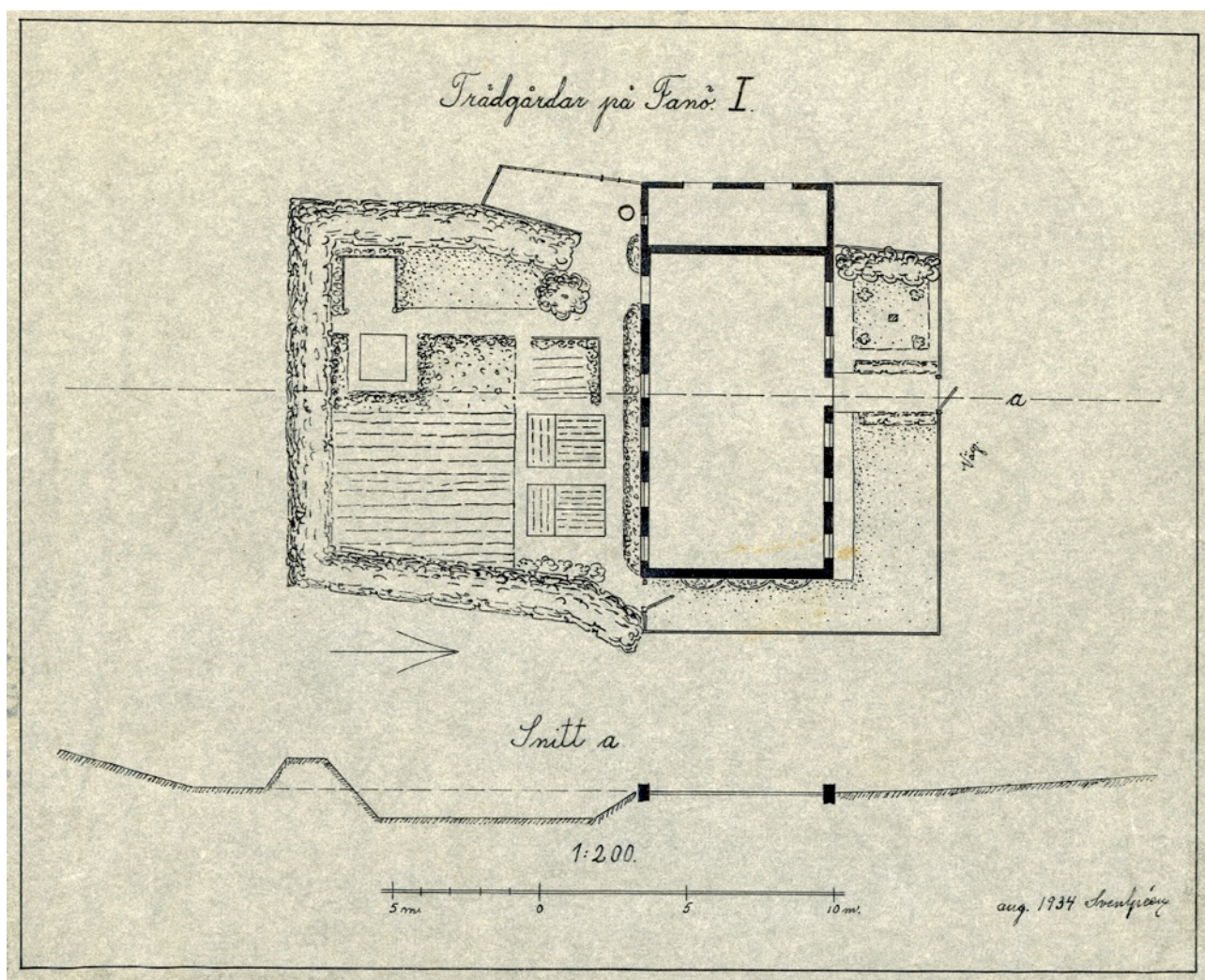

Fig. 2. Tomaterne kræver ekstra beskyttelse. Foto: Sven Gréen.

Denne have er uden tvivl den mest interessante. Den ligger i læ af en stor klit i den vestlige udkant af byen. Haven syd for huset er beskyttet af en ca. tre meter høj bukketørnshæk. På

nordsiden, hvortil hovedindgangen er forlagt, findes kun et hvidmalet stakit. Indgangen til huset er ligesom gangen langs med husmuren cementeret. Dette forekommer overalt. En meterhøj ligusterhæk kanter gangen op til huset, hvis mure er bevokset med vedbend.

Midt i en firkantet græsplæne, i hvis hjørner ægte stormhat¹ (*Aconitum napellus*) paraderer, står flagstangen. En høj ligusterhæk skjuler den bagved liggende hønsegård. Uden for husets østside vokser stokroser (*Althaea rosea*), og gennem en låge kommer man ind i den egentlige have, hvor blomster og grøntsager vokser i broget blanding. Af tværsnittet på grundplanen fremgår det, hvor lavt denne del ligger i forhold til omgivelserne, og herinde er det stille og varmt. Det første vi støder på, er et par regulære mistbænke, måske de eneste i Sønderho.

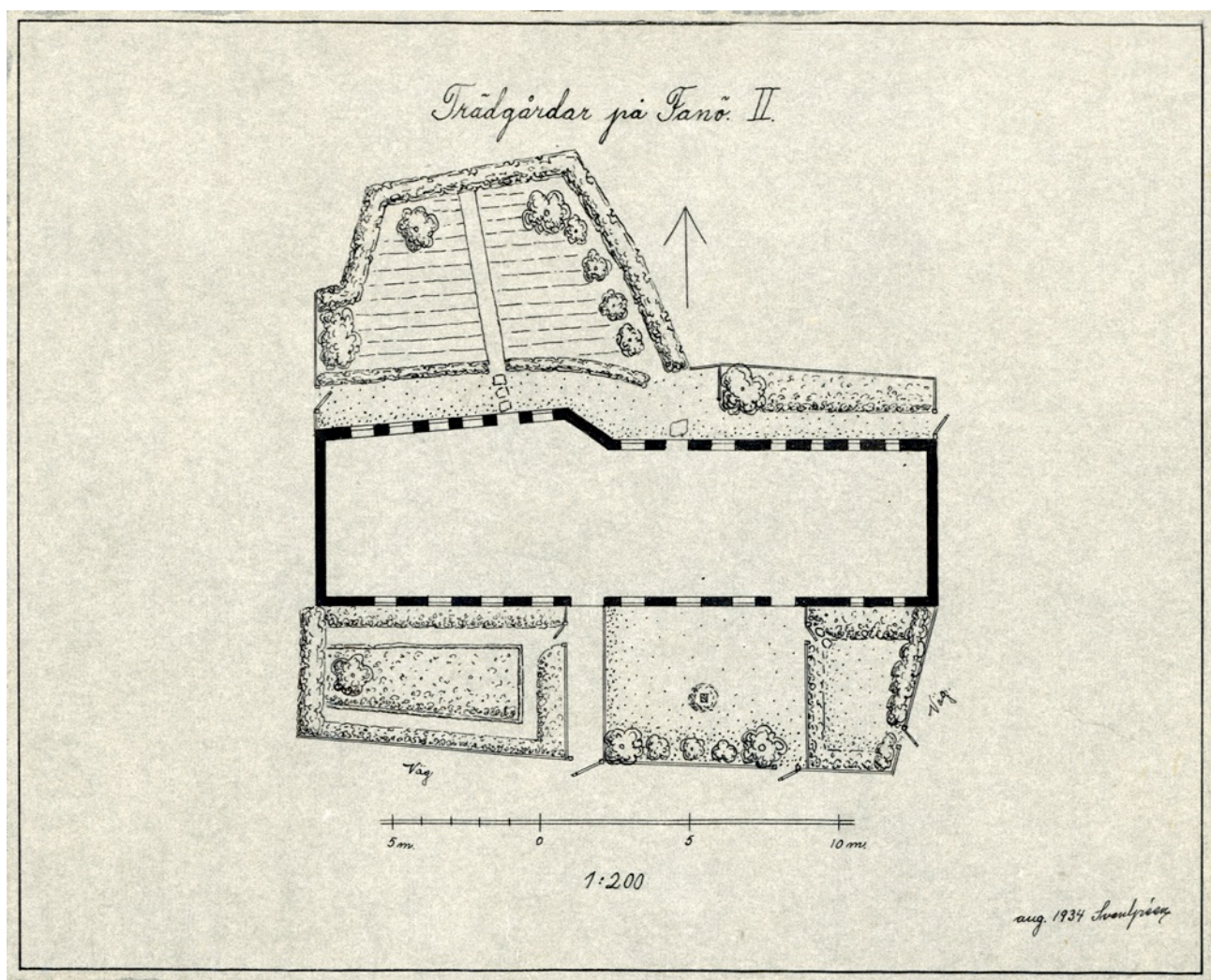
Fig. 1. Prydhaven med lysthuset bevokset med humle og en pyramide af grønne og klare glaskugler, der har fungeret som flydere for fiskegarn. Foto: Sven Gréen.

Længere væk giver et lavt stakit yderligere læ og støtte til nogle tomatplanter. Midt for lysthuset, som er bevokset med humle, troner havens stolthed, en hel pyramide af glaskugler, på tilbørlig afstand omgivet af liljer, iris og flere andre blomster. Længere væk dyrkes kartofler.

Uden for lysthuset findes en siddeplads i det fri. En stor hyld (*Sambucus nigra*) forhøjer følelsen af intimitet. Denne busk skjuler i nogen grad pumpen og affaldspladsen, som for størstedelens vedkommende er placeret uden for hækken. På husets sydside klatrer vin, og stokroser vokser helt op til tagskægget.

¹ Ægte stormhat er en staupe på 1-2 m højde med store blåviolette blomster. Den er yderst giftig. Kaldes også venusvogn, blå sko og duevogn.

Have nr. 2. Sønder Land 16. Matr. nr. 87a. "Christiane Anthonisens hus"

Som man delvist kan se af vinduernes placering, er huset bygget i tre omgange. Bedst havde det været, om tegningerne havde kunnet vise rummenes placering, men i intet tilfælde fandtes på min forespørgsel nogen tegning af huset, og at måle huset op indvendigt, fandt jeg ville falde uden for rammerne af mit arbejde.

Det, som først falder i øjnene her, er den usædvanligt tydelige inddeling af haven. Syd for huset er den delt i ikke mindre end tre dele, adskilte af stakit. Alt i alt findes her ikke mindre end syv havelåger. Den første del af forhaven beskyttes i øst af en syrenhæk. Ind mod huset findes et mindre stenparti og i øvrigt stauder ud mod vejen og ind mod den næste del af haven. Næste afdeling omfatter en græsplæne, i hvis midte flagstangen står, omgivet af nogle lave stauder. Ud mod vejen står to store kastanjetræer (*Aesculus hippocastanum*), som tydeligvis ikke bryder sig om klimaet. Nogle blodribs (*Ribes sanguineum*) mellem dem trives bedre. Den tredje afdeling er helliget blomster. På vestsiden giver en tre meter høj bukketornshæk læ, og inden for den står et lille æbletræ. Ud langs gangene sløser *Nepeta Mussinii* (Blåkant) med sin blålilla farvepragt, ind mod det hvidkalkede hus skinner mægtige orangegule liljer, ved indgangen lover kraftige krysantemummer et senere blomsterflor, og mod stakittet hviler pæonerne deres tunge mørkerøde hoveder.

Går vi om på bagsiden af huset ind gennem lågen mod øst, støder vi først på en lille separat have udelukkende med *Dahliaer* (georginer), som ser ud til at trives godt her, selvom der er temmelig skyggefuldt. Afslutningen udgøres af en gammel hyld. Bag denne udvider udsigten sig, vi ser ned i den forsænkede køkken- og frugthave, som mod omverdenen er omgivet af høje buketornshække, og adskilt fra huset af en halv meter høj buksbomhæk. Græsset vokser helt ind til husets mur, og fortsættes af mos, som klynger sig fast i pudsen, men først kommer rigtig i vækst oppe på stråtaget.

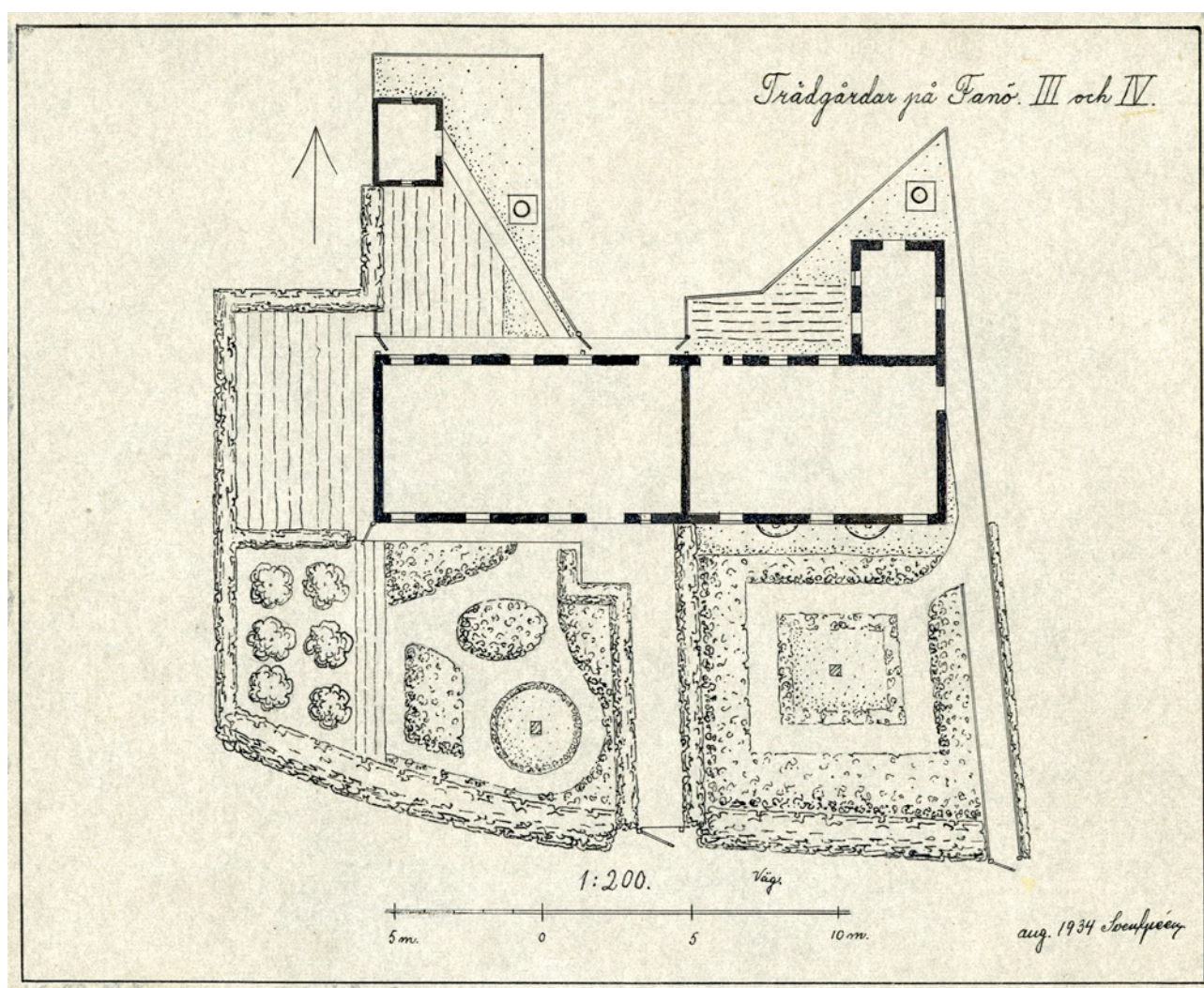

Fig. 1. Forhaven er oftest at finde på sydsiden af huset.

Fig. 2. Der fordres læ.

Have nr. 3 og 4. Landevejen 19. Matr. nr. 146a og Landevejen 17. Matr. nr. 145a

Ved et hastigt blik tror man, at det hele er én have og ét hus. Det sidste passer også, men kun delvist, idet at den østlige del af huset er omkring hundrede år ældre end den vestlige, hvilket til dels fremgår af figur 1. Heller ikke i det ydre har de to halvdele noget til fælles. De har hver deres pumpe og adskilte udhuse og en forsvarlig hæk adskiller dem på facaden.

I modsætning til naboen elsker den østlige halvdels ejer lige linjer, og det er lykkedes for ham på en for amatøreren fortjenstfuld måde at få noget symmetrisk ud af en skævt jordstykke. Bukketornshækken er her ikke højere, end at man kan se over den, og der er et hav af blomster, som han har tryllet frem af sandet. Langs stakittet, som fører ind til hovedindgangen i gavlen – i en parentes sagt en af de få gavldøre man ser i Sønderho – slynger pralbønner og lathyrus sig, og inden for trives frodigt en herlig blanding af stauder, som for øvrigt breder sig langs hele hækken. Foran og nærmest huset er et græsstykke med et par espalierede pæretræer, som trives udmærket, og foran dette et andet med fine rosafarvede *Ellen Poulsen* roser.

Det firkantede midterparti med flagstangen er tilsået med græs, og rundt om findes en hæk af krysantemummer. På bagsiden af huset finder man nogle rækker kartofler.

Meterhøje hække af hvidtjørn fører ind til, hvad man tror er husets hovedindgang. Selv i denne del findes en mængde stauder, men det man drages imod, om ikke fordi det er det smukkeste så dog det mest originale, er den runde græsplæne omkring flagstangen. Omkring den var der oprindeligt plantet en kant af tusindfryd (*Bellis perennis*) og andre lavtvoksende blomster, men for at forhøje effekten var den blevet blandet op med glaskugler, som nu ligger og blinker i solskinnet.

Fig. 1. Entrédøren ligger sjældent midt for gangen, som her er forskudt omkring en meter til højre. Dette ses igen og igen på Fanø, og da forskydningen altid sker mod øst, gives der næppe nogen anden forklaring end den, at det er vestenvinden, som lidt efter lidt har tvunget hækken til siden. Se også have nr. 6.

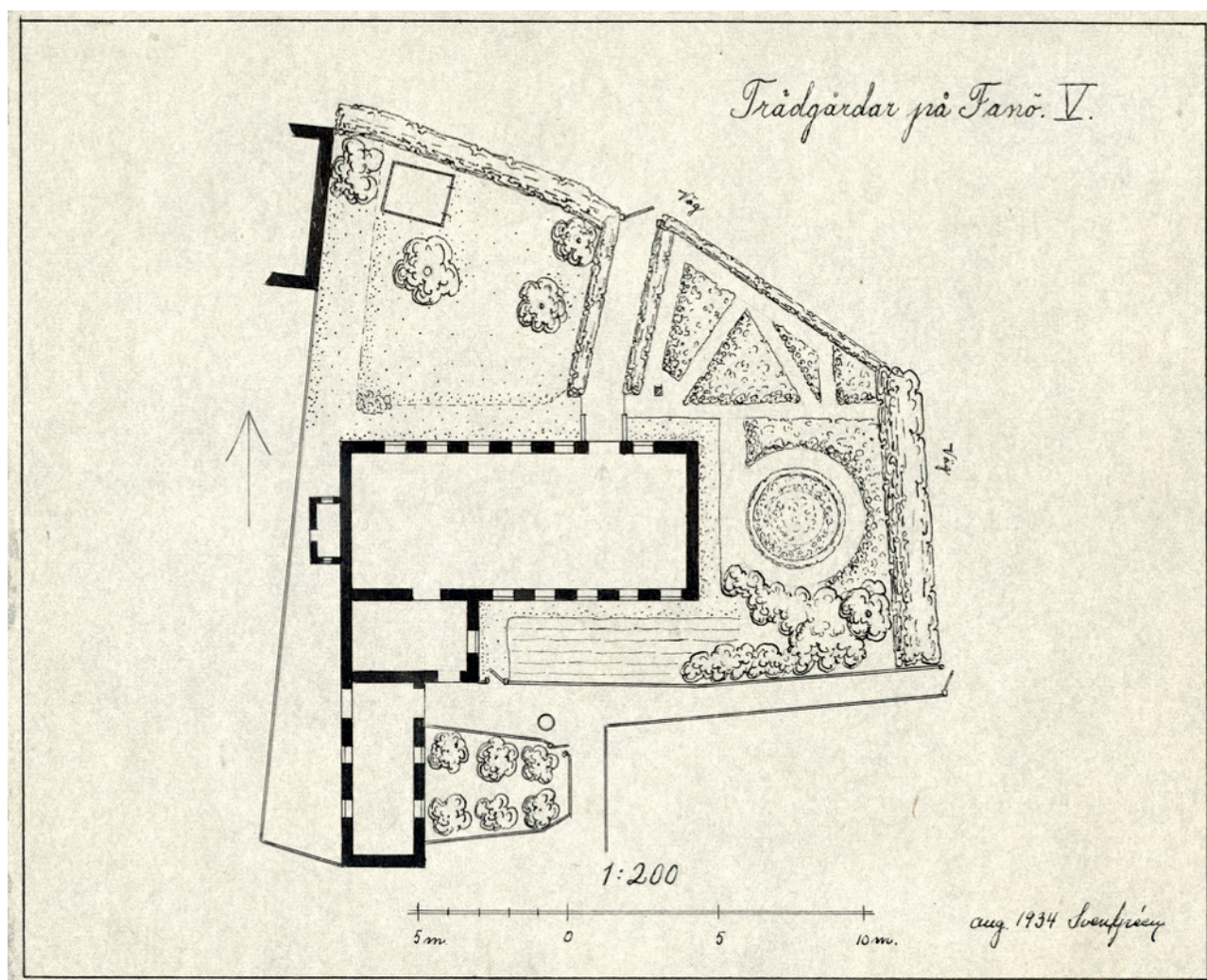

Fig. 2. Fiskenettenes klare og grønne glaskugler har store anvendelsesmuligheder.

Figur 2 viser det og giver samtidig en forestilling om vækstbetingelserne i det løse hvide sand. Efter prydhaven følger nogle rækker med jordbærplanter, som det er værd at bemærke, da de ses mere sjældent her. Bag dem findes ribsbuske. I en afdeling for sig, afgrænset af høje hække af hvidtjørn, ligger kartoffelstykket. Kartoffler er den køkkenurt, man ser mest dyrket, og den indtager en særstilling, for så vidt som den altid er adskilt fra de øvrige køkkenurter, ofte som i dette tilfælde af hække og stakit.

Bag huset findes den egentlige urtehave, et par rækker med gulerødder, rødbeder, grønkål m.fl. En cementgang fører forbi pumpen til udhuset. Uden for stakittet ligger den fælles toft, hvor et par geder går og græsser helt fredeligt.

Have nr. 5. Landevejen 4. Matr. nr. 102. "Sidsel's Ann's hus"

Beliggenheden i forhold til vejen har her betydet, at prydhaven hovedsagelig ligger nord for huset. En halvanden meter høj hvidtjørnshæk gør, at vi kunne se ind i havens ene side, mens en høj bukketornshæk beskytter den nordvestlige del for nysgerrige blikke. Gangen fra lågen ind til hoveddøren er kantet af ligusterhække, hvis særprægede form genfindes på figur 2. Dybt nedsænket og i læ for den aldrig hvilende vind ligger den del af haven, som er beregnet for længere ophold i det fri. Et lysthus er her tilflugtssted i regnvej, og i solskin benyttes nogle dejlige bænke i skyggen af pæretræet ude på græsplænen. En stor hyld i hjørnet mod hækken hjælper til at give en regulær indramning.

Den anden side kan enhver, som går forbi, frit beundre og misunde. Flagstangen har fået sin plads nær indgangen, inden man fortaber sig i de indviklede geometriske figurer, som staudebedene udgør. Midterpartiet udgøres af den store omvendte glasklokke, på hvis bund der troner en plantekrukke, se figur 2. Glasset hviler på en sokkel af sammenmurede muslingeskaller, og er opstillet midt i en stor trekant. Alle grupper er omgivet af en smal buksbomkant. I grupperne findes de mest forskellige planter såsom strudsvinge-bregner (*Struthiopteris*), *Azalea mollis* (løvfældende azalea), anemoner, hortensiaer, iris, liljer, ja, til og med en lille røn har fået lov til at blive stående her.

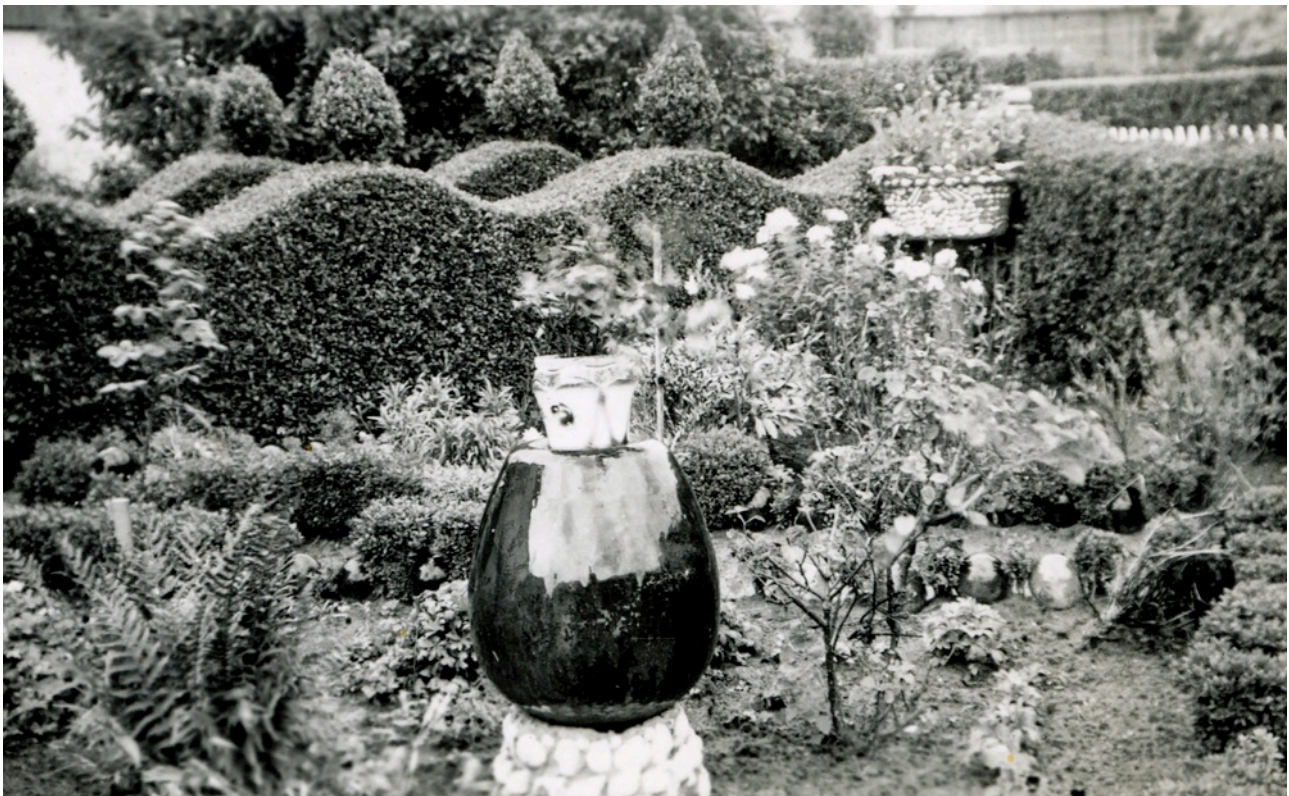

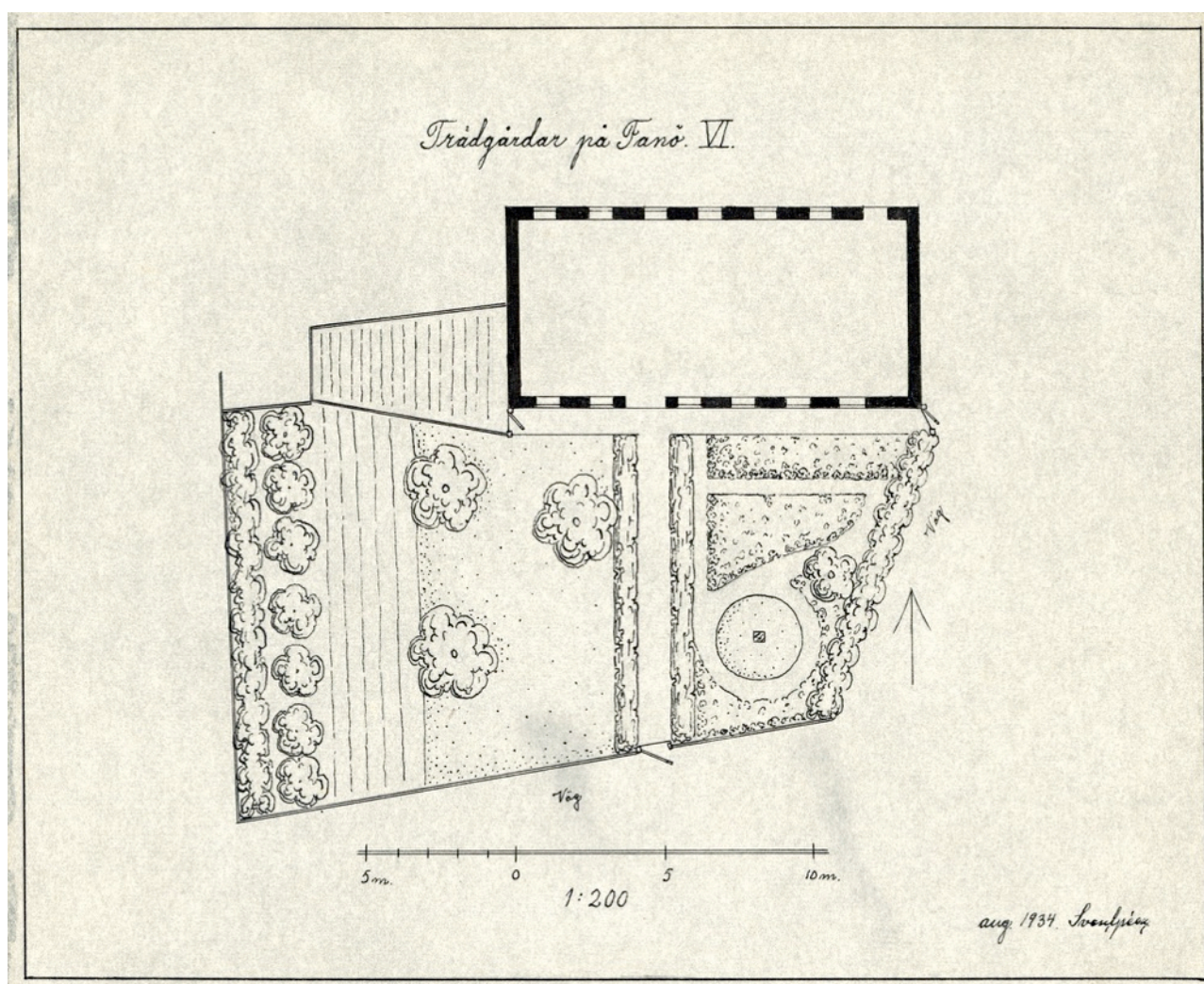
Fig. 2. Finesser. Stauvededets midterparti udgøres af den stor omvendte glasklokke, på hvis bund der troner en plantekrukke. Glasset hviler på en sokkel af sammenmurede muslingeskaller.

Den runde gruppe på østsiden af haven er kompliceret udført. I midten er lave planter blandet med sten, hvorumkring der er lagt en regelmæssig ring af sten, uden om den igen en blanding af stauder og stueplanter, efterfulgt af en ring af glaskugler. Udenom det hele vokser en lav, uregelmæssig hæk af tuja. En høj buketornshæk beskytter mod vejen, og som yderligere baggrund fungerer ribsbuske og den uundværlige hyld. På sydsiden dyrkes kartofter og ved pumpen findes en lille selvstændig indhegning med ribs.

Fig. 1. Vinen trives godt op ad husmuren.

Have nr. 6. Nord Land 26. Matr. nr. 175a. "H.P's Hus"

Et almindeligt stakit skiller haven fra vejen. Men når man er kommet vel inden for havelågen, genfinder man straks den intimitet og personlige smag, som i så høj grad kendetegner alle Sønderhos blomsterbede. Hække fører fra indgangen helt ind til huset, så der ikke på ærlig vis er nogen mulighed for at komme ind i haven, uden at gå helt hen til døren. Figur 2 viser disse lave brede hække af hvidtjørn og viser yderligere, at de ikke fører direkte ind til indgangsdøren, men omkring en halv meter til højre for den. Dette ses igen og igen på Fanø, og da forskydningen altid sker mod øst, gives der næppe nogen anden forklaring end den, at det er blæsten, som lidt efter lidt har tvunget hækken til siden.

I græsplænen står nogle gamle herlige æbletræer, ingenting fra en frugtavlens synspunkt men maleriske og knudrede, forvredne stammer og grene, der giver god læ til en siddeplads under sig. Nogle rækker køkkenurter følger, derefter ribsbuske og yderst en elmehæk, usædvanlig her men tilsyneladende udmærket, og vel fire meter høj. Kartofflerne har som andre steder sin egen indhegning.

På den anden side af indgangen ligger blomsterhaven; yderst mod vejen er den begrænset af en vildtvoksende hæk af blodribs. Et lille dværgæbletræ har forvildet sig ind blandt roser, riddersporer (*Delphinium*), stormhat (*Aconitum*), rølliker (*Achillea*), iris, liljer (*Lilium*) og andre stauder. Flagstangen står i en rund græsplane uden udsmykninger.

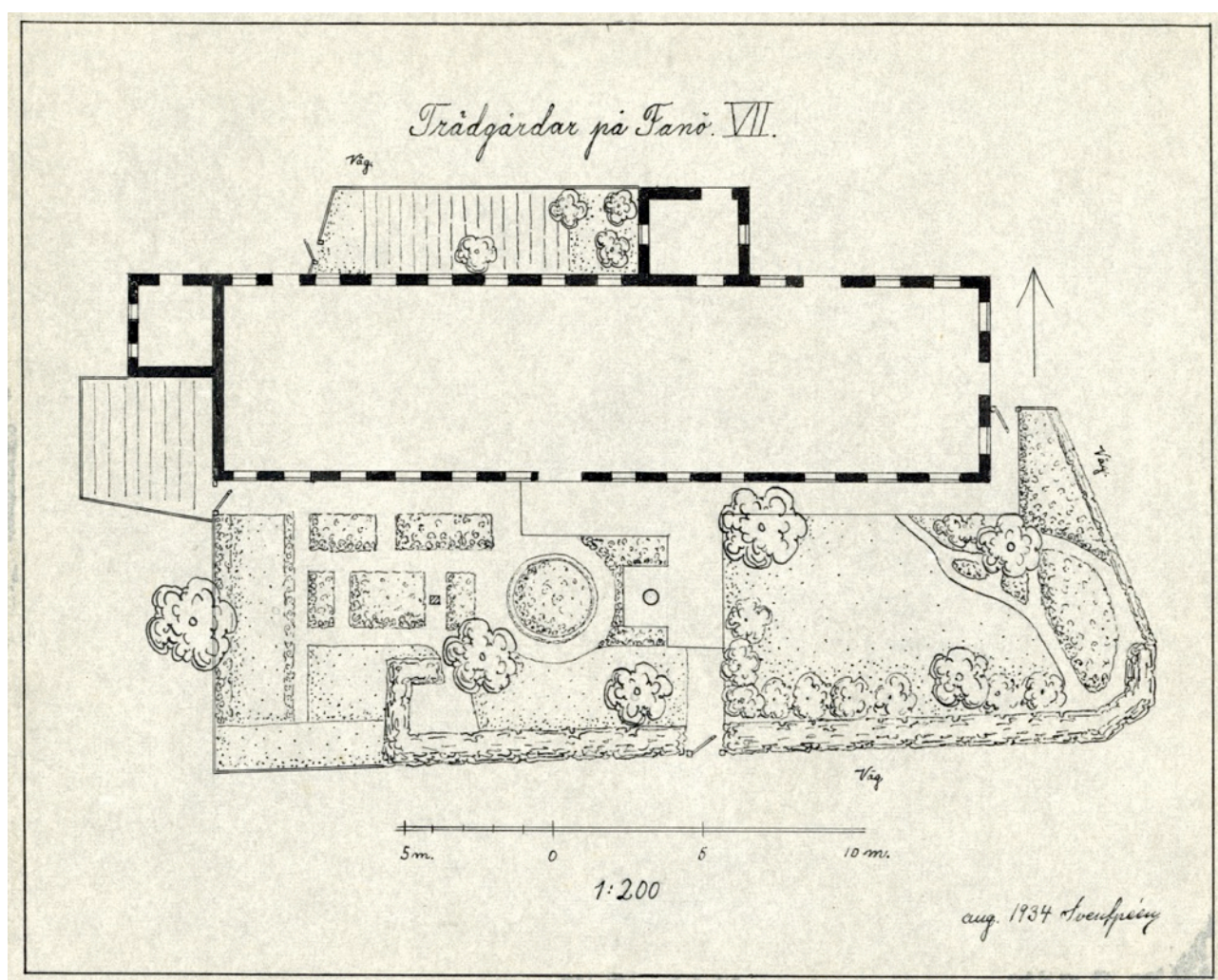

Fig. 1. Stakittet er den eneste afskærmning mod "gaden".

Fig. 2. Den typiske indgang til huset. Vestenvinden har gennem årene "skubbet" hække og gangen mod øst, så den ikke længere er midt for døren.

Have nr. 7. Gammel Byvej 5. Matr. nr. 140a og Nord Land 2a-b. Matr. nr. 140c+d.

Huset er usædvanligt stort beroende på, at den østlige del er indrettet som købmandsforretning [i dag museumsbutikken Lorenzens]. Alene det usædvanlige, at en dør og selv vinduer findes i gavlen, tyder på, at det er noget specielt. Vinduerne er dertil betydeligt større end sædvanligt. Haven er imidlertid ægte nok. Den er forsænket omkring en meter under vejens niveau og er for størstedelen omgivet af en mægtig bukketornshæk. Indgangen fra vejen virker fuldstændig tilfældigt valgt, men placeringen af frugttræer og bærbuske gør, at man ikke bemærker det meget. Man får nærmest en følelse af, at havens anlæg har ladet vejen gå ind i et hjørne af haven.

Den gamle pumpe af træ (fig. 1), som man støder på, virker som et monument, et minde fra en svunden tid, sådan som den står omgivet af blomster. I stedet for at lade hækken fortsætte helt ud til det sydvestlige hjørne bøjer den af og danner den herligste løvhytte (berså), fra hvilken man har et godt overblik over indgangen og det meste af haven. Den centralt beliggende runde blomstergruppe består af skinnende hvide *Fru Karl Druschki*-roser omgivet af en lav egehæk. De øvrige grupper er helliget hver sin blomst. En gruppe er overstrøet af brandgule liljer, en anden af stormhatte, en tredje af morgenfruer og en fjerde af . . . radiser! En række krysantemummer kanter gangen, og i stakittet slynger lathyrus sig lige så let og graciøst, som vinen hænger mørkegrønt og tungt ud over husmuren. Kartofflerne har deres egen private lille have, medens de øvrige grøntsager er forvist til husets bagside, hvor de kæmper med nogle syrenbuske om lys og luft.

Havens sydøstlige del er mere vild. Ribs- og stikkelsbærbuske danner et uigennemtrængeligt buskads, ud af hvilket pære- og æbletræers stammer skyder op. Alligevel findes der plads i sandet nedenunder til en masse blomstrende planter.

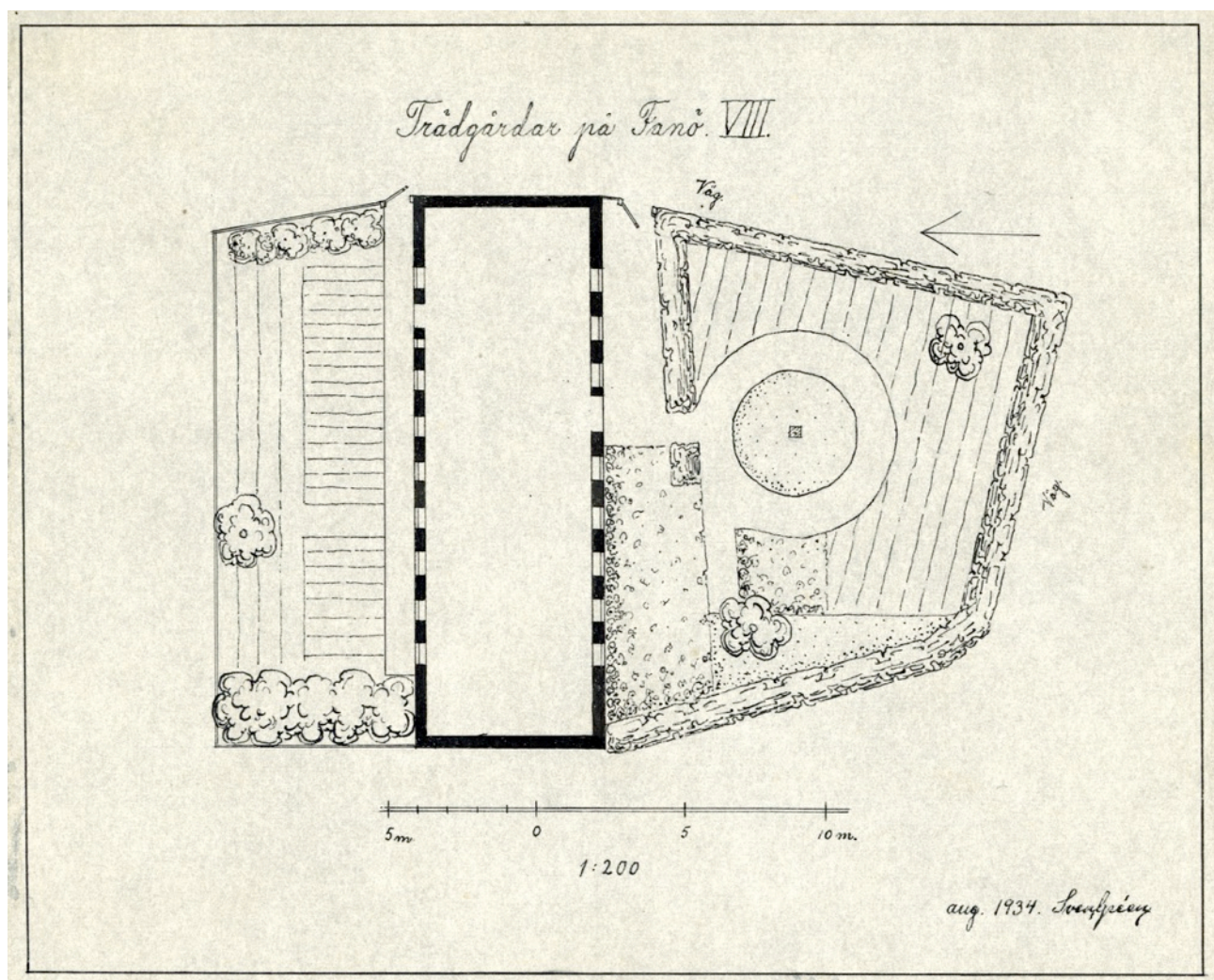

Fig. 1. Den gamle pumpe midt imellem blomsterne. I baggrunden J.W. Thomsens fotografiske atelier med de store ovenlysvinduer, i dag Ravsmødens hus.

Fig. 2. En berså (en løvhytte eller et lysthus uden loft), hvor man ikke ses . . . men kan høre!

Have nr. 8. Kropladsen 16. Matr. nr. 107a

Huset er et af Sønderhos ældste. Den smukke bue (arkengabet) over indgangsdøren er bevaret, og gangen fra havelågen er ikke cementeret, men belagt af toppede brosten, blandt hvilke gule slyngroser finder så gode vækstbetingelser, at de er nået langt op på stråtaget. En ligusterhæk skjuler haven for vore blikke, så fra indgangen ser vi kun det store staudebed uden for vinduerne. Men en indgang i hækken afslører haven. Flagstangen står i sin runde græsplæne, medens den øvrige del af jorden udelukkende rummer kartofler. Et lille græsstykke længst væk er dog skånet, og her har de gamle en herlig fredfyldt siddeplads bag hyldebusken.

Hækken ved indgangen består af liguster og er næsten to meter høj. Hækken udenom er betydeligt højere; det første stykke består af hvidtjørn, stykket mod syd af buketorn og endelig er det sidste stykke en prægtig blanding af buketorn og syren, mellem hvis grene vilde roser slynger sig og overalt lyser op med deres smukke, lyserøde blomster.

Nordsiden er anlagt med køkkenurter sammen med et enkelt pæretræ og nogle ribsbuske. Mod vest giver en høj syrenhæk den nødvendige læ. Blandt køkkenurterne lægger man mærke til rabarber, en sjælden gæst.

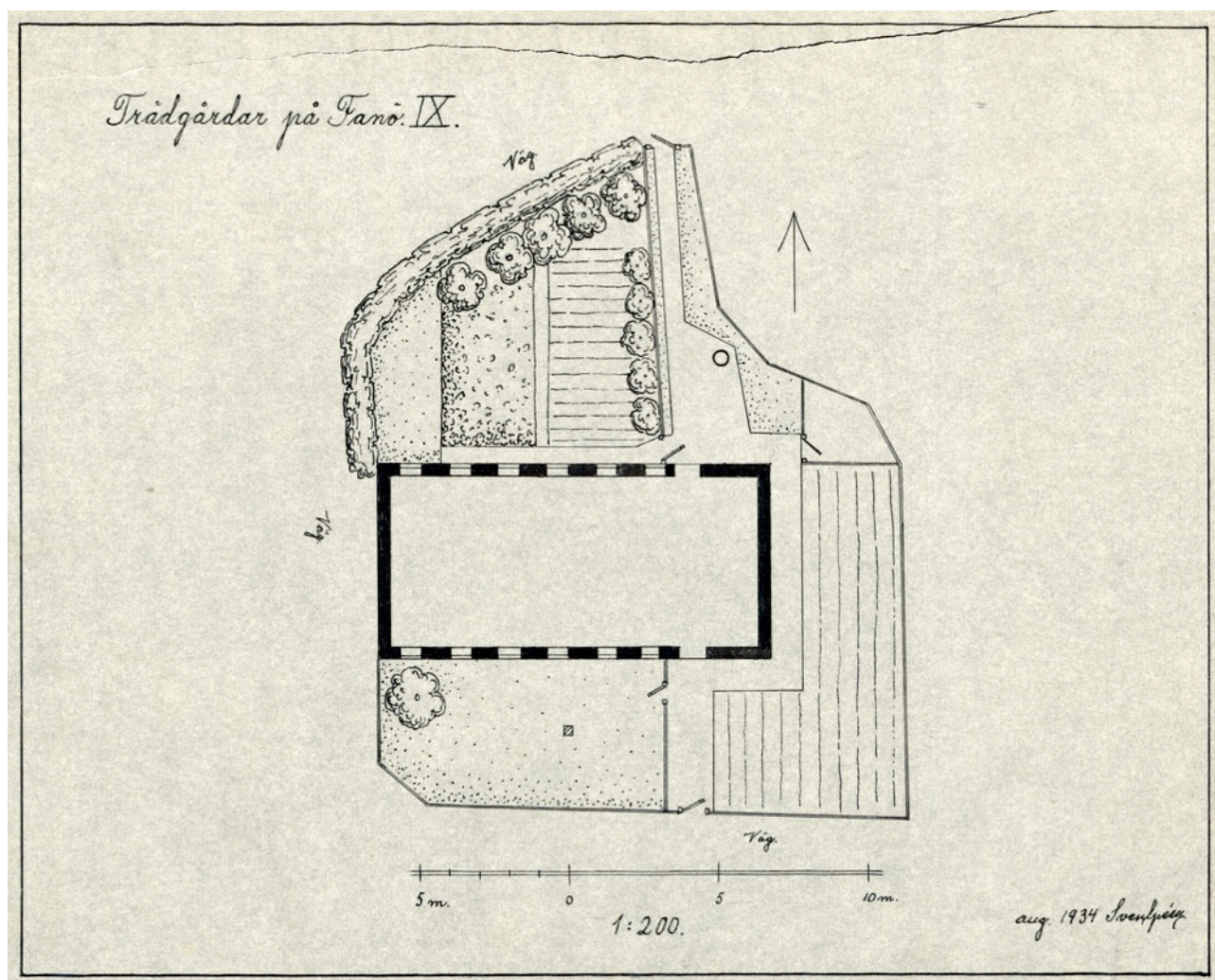

Fig. 1. Det gamle smukke arkengab over døren.

Fig. 2. Lågen og den smukke pikstensbelagte gang ind mod døren.

Have nr. 9. Sønder Land 20. Matr. nr. 84a. "Bedstes Minde" og Kropladsen 9

Dette hus er endnu ældre. På gavlen står årstallet 1760, men, siger ejeren, en gammel hædersmand², det blev sat op i forbindelse med den sidste tilbygning, og da kom min slægt i besiddelse af huset. Han beklagede sig videre: "Vi har det ikke længere så smukt her; tidligere havde vi masser af blomster rundt om huset, men nu orker min kone og jeg ikke længere at bære så meget vand. Nu venter jeg bare på, at min søn skal komme hjem fra Amerika, da barnebarnet skal overtage det. For deres skyld har vi plantet de her frugttræer". Jeg håber inderligt, at den gamle får sit ønske opfyldt.

Forhaven er delvis tilsået med græs. En enkelt hyldebusk vidner om tidligere storhed, i øvrigt er flagstangen en ensom herre. I resten af forhaven helt hen til den godt indhegnede affaldsplads vokser der kartofler.

² Det er lidt usikkert, hvem ejeren af Sønder Land 20 (matr. nr. 84) er, når der tales om en gammel hædersmand. Men det kunne være styrmand og fyrpasser Anthonis Nielsen Anthonisen (1862-1938) gift 1888 med Ingeborg Aarre (1865-1950), begge født, gift og død i Sønderho. De fik 8 børn, hvoraf tre døde som små og en som 33-årig. (Grønnegaard: Sønderhoslægter). Foto af Ingeborg i Grønnegaard, I, 450. Anthonis Nielsen Anthonisen (f. 1862) må ikke forveksles med Anthonis Nielsen Anthonisen (f. 1864), gift med "Sørr-Ann", druknet i Atlanterhavet i 1917.

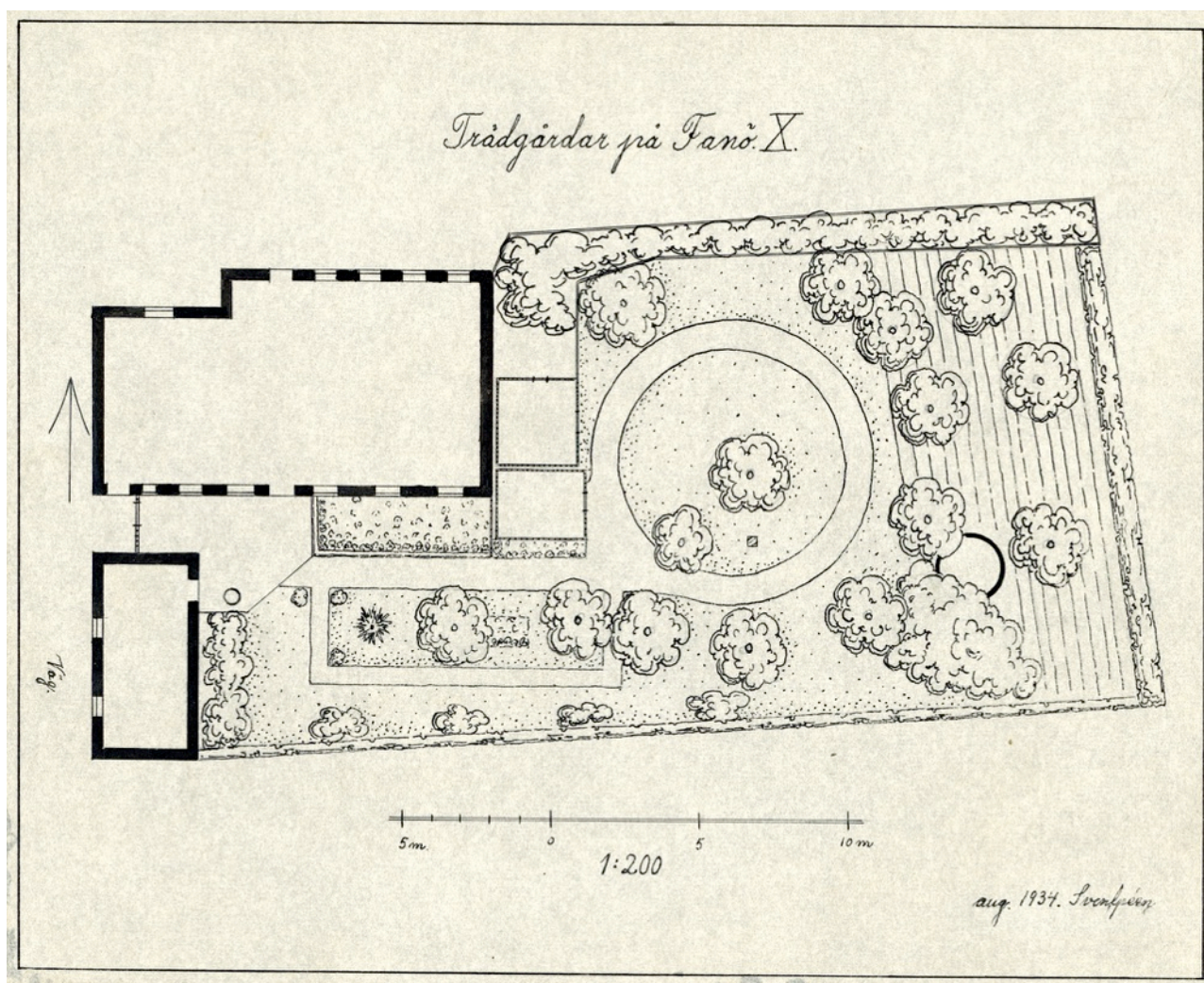
Fig. 1. En hvilepause. Sandsynligvis Anthonis Nielsen Anthonisen (1862-1938) og Ingeborg Aarre (1865-1950).

Inde i haven vokser barnebarnets frugttræer sammen med en række af bærbuske i læ af bukketornshækken. Nogle rækker gulerødder, rødbeder med mere savnes ikke, og på et stykke jord står roser og dufter. Længst væk findes siddepladsen, hvor kameraet har forevigtet de to gamle.

Fig. 2. Naboens husgavl, fotograf Petrea Lunds hus, Kropladsen 9. I baggrunden Sønderho Kro. (At betegne Kropladsen 9 som nabo til Sønder Land 20 er vist lidt af en overdrivelse. Mon Sven Gréen husker forkert?)

Have nr. 10. Landevejen 43. Matr. nr. 159. "Smedens Hus"

Haven ligger i byens udkant og er i sin nuværende skikkelse ikke en typisk Fanø-have, dertil er den alt for stor. Den er nærmest opmålt og tegnet som et bevis på, at man med en god portion vilje og energi kan trodse vestenvinden med håb om et så godt som muligt resultat.

Fig. 1. Smedens have set udefra.

Oprindeligt strakte haven sig ikke længere end til lysthuset, men fra år til år blev et nyt stykke lagt til, og nu kan ejeren, en snakkesalig smed³, med velbehag vandre omkring i sin frugthave. Gennem et plankeværk kommer man ind på den lille gårdsplads, og straks lægger man mærke til en stor søjletaks (*Taxus baccata fastigiata*), den eneste jeg har set i Sønderho. En tilfældighed har gjort, at den første og sidste have har samme arrangement med stormhatte i græsplænenes hjørne.

Fig. 2. Æbletræet har bredt sig ud over taget.

Hyldebuskene skjuler smedjen, og foran dem er der plads nok til den dejligste lille siddeplads. Langs husmuren vokser en rigdom af blomster, og at selv taget er udnyttet, viser fotografierne tydeligt nok. Et æbletræ har bredt sig ud over en stor del af taget og bærer en masse veludviklede æbler. Lysthuset er fuldstændig beklædt med vedbend, som endda klatrer ind over taget på nabohuset, hvor smedens høns holder til. I den høje læhæk mod nord, bestående mestendels af el, omkring otte til ti meter høj, har de en udmærket og velegnet hønsegård.

Flagstangen har sin plads på den store runde græsplæne. At den har fået sin så usymmetriske plads beror på, at den blev placeret en gang inden havens udvidelser var tilendebragte. I den bagerste del af haven vokser kartofler. Inde blandt ribsbuskene har man gemt affaldsbunken. Alle træer er æbletræer, og man lægger mærke til, at de er plantet i en cirkel med den runde græsplænes midte som centrum.

³ Smedemester og kirkebetjent Hans Marius Vejleborg (1870-1945).